

ОСОБЛИВОСТІ СІЛЬСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ ГРЕКІВ ПРИАЗОВ'Я

В статті, в основі якої – польові етнографічні матеріали автора, зроблено аналіз особливостей грецьких населених пунктів. При цьому широко використовується термінологія греків-еллінофонів (румеїв) та греків-тюркофонів (урумів).

Ключові слова: *румеї, уруми, греки Приазов'я, поселення, еллінофони, тюркофони.*

Необхідність вивчення культурної спадщини народів України обумовлюється прискоренням змін традиційного існування етносу: побуту, духовної та матеріальної культури залежно від докорінних змін у суспільно-політичних та економічних відносинах, а іноді й до повного зникнення певних культурних традицій. Це стосується, зокрема, життєдіяльності грецького населення. Поселення маріупольських греків формувалися під впливом історичних, географічних, соціально-економічних та культурно-побутових чинників.

Автор статті ставить собі за мету на основі, передусім, особистих польових етнографічних матеріалів, архівних документів та описів простежити етнічні особливості грецьких поселень.

Ця проблема ще не знайшла висвітлення у науковій літературі. Лише традиційне житло, але не поселення, було досліджено співробітником Інституту етнографії ім. Міклухо-Маклая АН СРСР О.Будіною, яка послуговувалася польовими матеріалами, зібраними у 1970-ті рр. у грецьких селах¹.

У 1779 – 1780 рр. кримські греки-християни заснували місто Маріуполь та 21 село, причому половину з них заселили румеї (еллінофони), а інші – уруми (тюркофони). Грецькі села у Приазов'ї розташовувалися на раніше незаселених місцях Катеринославської губернії. Основним критерієм вибору місця поселення був природний чинник. Загальною ознакою грецьких поселень була їх прив'язка до річок або моря. З другого боку, для свого житла греки-переселенці обирали кам'янистий ґрунт і тверді місця для випасу худоби у зв'язку з первинним заняттям греків – скотарством. Тому грецькі населені пункти практично не мали дерев протягом ХІХ – першої половини ХХ ст. Ось як описував грецькі поселення співробітник ММК П. Піневич "Особой красотой и привлекательностью греческие селения не отличаются, т.к. в большинстве своем лишены растительности и всюду в глаза бросаются желто-бурые глыбы известняка и гранитов, из коих во многих селах делают дома и ограды возле них"².

З кінця ХVІІІ ст. і дотепер у Приазов'ї існує тип самобутніх грецьких селищ, заснованих уздовж берегів річок та Азовського моря. Місто Маріуполь – (Марйампол, Марйанпол Маріамполь, Маріанполь, Маріопул, Маріуполь, Марнупіль, Марнополье, Марнопілля, Шеєр) розташовувалося на підвищенні між Азовським морем і річкою Кальміусом³, а грецькі села – у долинах між горбами, ланцюжком один за одним, на відстані декількох кілометрів за течією річок. Так, на правобережжі р. Кальміуса греки-переселенці з Криму заснували села Бешев, В. Каракубу, Ласпі, Карань, Сартану, Чермалик; уздовж р. Вовчої – села Богатир, Улакли, Чембрек; уздовж річки Сухі Яли – село Константинополь; уздовж р. Мокрі Яли села Камара, Салгир Янісала, Керменчик; уздовж р. Мокра Волноваха – село Стила; уздовж р. Калца села Старий Крим, Чердакли, Мала Янісоль; поблизу р. Білосарайки село Мангуш; на побережжі Азовського моря – Ялта, Урзуф; у верхів'ях Дубової Балки – Георгіївку. Внаслідок міграції греків із Криму до Приазов'я відбулося і перенесення географічних назв на нові місця поселення, тому ми звернемо увагу на походження та етимологію топонімів грецьких сіл.

У ряду випадків народні терміни більш точно і наочно інформують про зміст природного явища. Грецькі населені пункти розташовувались у низинах балок та на кам'янистих схилах⁴, і зберегли свої етнічні терміни. Назви балок – тарама (рум., урум.), джіранти (рум. М.Янісоль, Сартана), місарея (рум. М.Янісоль), курганів – оба (урум.), уба (рум. < грец. τοῦμτα – курган), назви хуторів збереглися тільки в усній традиції, тому важливо їх зафіксувати.

У другій половині XIX ст. почала проявлятися тенденція до виселення на хутори, коли заможні греки стали власниками відособлених земельних ділянок з садибою. На 1885 р. хутори – метох (рум. < грець. то μετόχι) , метохіс (урум. Карань), хутра (рум.), окрім Великояні-сольської волості, були розповсюджені в усіх грецьких волостях. Поблизу с. М.Янісоль таких хуторів було понад десять. Пам'ятають їх за прізвищами господарів хутора: Гурджі ту хутра, Денис ту хутра, Джавлах ту хутра, Думбалка ту хутра, Ширас ту хутра⁵.

Біля с. С. Керменчик був хутір Кційбаш (урум. Керменчик < тур. köy – село; тур. baş – голова, пагорб) і донині цю місцевість називають вищеозначеним терміном, хоча хутір уже давно зруйнований. Треба відзначити, що найбільша кількість хуторів у вищезазначений період була заснована вихідцями з Малоянісольської, Сартанської та Ялтинської волостей⁶.

У другій пол. XIX ст., з початком активних етнокультурних контактів з представниками інших народів регіону, в грецьких селищах почали висаджувати садки, які розташовувалися частіше в балках або на околицях. Наприклад, садки жителів с. Ласпа знаходились у балці – Аргін тарама (урум. Ласпа)⁷, сади Аслан бахча (урум.), Балабан бахча (урум.) с. Старобешево та у с. Чердакли – Дужан Баха⁸ (рум.) розташовувалися за селом. Були і шовковичні садки – дутлук (урум. Комар). До сьогодні збереглась народна назва “Шовковиця” – південно-східна околиця с. Старомлинівка, на березі річки, де на початку XX ст. росли тутові дерева – шовковиця. У наш час у цьому місці залишився тільки пляж з аналогічною назвою⁹. Інтенсивне озеленення грецьких сіл почалося лише у другій половині XX ст., коли з'явилися фруктові й декоративні дерева у приватних садках у межах кожного домогосподарства. У наш час практично кожне грецьке домогосподарство має фруктові дерева.

Зазвичай, низовини біля поселень використовувалися під пасовища – жайлав (урум. Керменчик < тюрк. уаула – пасовище в горах), отлав (урум. < тур. otluk – пасовище), тугай (рум.), тогай (урум. с. Карань, С. Крим), вожкзмутопу (рум. Сартана < грец. βοσκότοπος – пасовище), які були в усіх грецьких селах.

Грецькі поселення у Приазов'ї формувались відповідно до державних проектів. Плани м. Маріуполя та грецьких сіл, які відносяться до 1782 р., зберігаються у Державному архіві Автономної республіки Крим. Згідно із ними населені пункти мали квартальне планування¹⁰. На першому етапі заселення на нових землях греки селилися кварталами. Це пов'язане з тим, що у багатьох селах селились разом жителі різних кримських населених пунктів. Так було, наприклад, у с. В. Янісоль – Єнісала, який заснований представниками двох етнічних груп – греками-тюркофонами та еллінофонами. Переселенці із кримських сіл Салт-Єни – Сала (Салгирбаши-Єнісала), які вийшли із 85 дворів та села Ай-Ян, звідки вийшло – 222 особи із 25 дворів¹¹, почали будувати перші житла понад річкою Мокрі Яли у такій послідовності: три перші квартали нового села об'єднали єнісальців, потім будували свої хати айянти, а далі на схід були квартали озенбашців¹².

Найчастіше квартали – мале, мейле (урум. Бешево < тур. mahalle – квартал, район) , маале (урум. В.Янісоль, Ласпа, Керменчик), майле (урум. Комар), йах (урум. Бешево, В.Янісоль, Карань), кцше (урум. Богатир, Керменчик < тюрк. köşe – куток), махала (рум. М.Янісоль) позначалися цифрами, причому не тільки житлові споруди, а й адміністративні. Так у с. Старобешево будівля Управи називалася “сьомий квартал”, а початкова школа у с. Сартана знаходилась у п'ятому кварталі¹³. Іноді квартали мали свої назви, наприклад у с. Улакли квартал, який знаходиться в низовинній частині населеного пункту, називається Аша майле (урум. нижній квартал). У селах дотепер збереглися назви кварталів, які пов'язані з іменами жителів цих населених пунктів. Наприклад, у с. Новобешево є квартал Запал, за прізвищем заможного жителя, який заснував і утримував у цьому кварталі школу. У кожному кварталі стежили за правопорядком квартальні урядники – чавуш (урум. В. Янісоль < тюрк. çavuş – військовий), мале ожаси (урум.), махаладъи (рум.) та вуличні урядники – сохахчи (урум. с. Богатир < тур. sokakçı – вуличний урядник), майлежі (урум. В. Янісоль < тюрк. mahalleci – вуличний урядник).

Загалом необхідно підкреслити, що грецькі поселення з самого їх заснування мають чіткий план, при якому існує головна вулиця, і від неї відходять другорядні під прямим кутом. Дослідник поч. XX ст. В. Бабенко називає типовими с. Бешево, Каракуба, Сартана¹⁴. Тільки у 1930 – 1970-ті рр. у грецьких населених пунктах перейшли офіційно від квартальної фіксації до вуличної¹⁵. Центральні вулиці – страта (рум. Сартана), д'ромос (рум. Урзуф, Ялта < грец. ο δρόμος – вулиця), согах (урум. Мангуш), согах (урум. Керменчик, рум.) у селищах часто

називали Великими вулицями – Бююк Сохах (урум. Комар. бююк < тур. büyük – великий; сохах < тур. sokak – вулиця.), Мега Сохах (рум. Чердакли). Були також Нижні вулиці – Кату Сохах (рум. Чердакли. Кату) та Верхні вулиці – Пану Сохах. У с. Урзуф первинний план поселення, із кварталами уздовж берегів (суч. вул. Берегова і Набережна), зберігся донині¹⁶, а у с. Старобешево до сьогодні збереглась давня народна назва центральної вулиці – Бой тарлих (урум. бой – русло, тарлих – вуличка), тому що річку Кальміус, яка проходить у центрі населеного пункту, жителі називають Бой. Також збереглась назва найбільш старого кварталу – Оджахсиз чети (урум. оджах < тюрк. осак – відкрита піч без димаря; чет – край, околиця) і нової частини села Хамиш суат чети (урум. хамиш – очерет, суат – водопій), Харши йах (урум. харши – протилежний бік; йа – берег, квартал, куток села). У с. Сартана східний квартал називається – Купур (рум. міст).

Плани грецьких поселень мали і до сьогодні мають чітко визначену центральну забудову¹⁷, де центр, здебільшого, у вигляді перехрестя – кцше (урум. Богатир, Керменчик), ставро страта (рум.) головних вулиць, на яких знаходились церква – кілсія (рум. < грец. η εκκλησία – церква), кілсе, кільсе, тільсе, т'ісе, екілісе (урум. < тур. kilise – церква), управа, школа та інші громадські будинки. Так, у с. Стила збереглась назва кварталу – Клісіяс махала (рум), де знаходилась церква. Центральну частину цього села мешканці називають – хору (рум. село від грец.) , а околицю – Шили махала (рум. в російському варіанті – Собачевка).

Прикладом квартального заселення є с. Урзуф, яке засноване на відстані 40 верст від Маріуполя¹⁸, у гирлі річки Зеленої, яка впадає в Азовське море. Село Урзуф (Осозилташ) має прямолінійні вулиці по обидва боки Зеленої балки, яка є основною композиційною віссю. Така композиція села збереглась із часів первинної забудови. Село довгий час було поділено на чотири квартали, в кожному з яких поселилися вихідці з різних кримських сіл, і мешканці с. Урзуф дотепер пам'ятають, що в першому кварталі жили курусовити, у другому – карасовці, а у третьому – маджар'юти. Четвертий квартал виник на початку ХХ ст.¹⁹. Назва вулиць з'явилася тільки у 1970-ті рр.²⁰.

Більшість грецьких селищ до теперішнього часу діляться жителями на частини, у яких виділяються старі квартали і нові вулиці. Центральна частина, церква і деякі громадські споруди селищ, найчастіше, зберігають старі назви, що передані жителями з покоління в покоління, ще з часів первинного переселення. Наприклад, с. М. Янісоль називали Барахлі-Енісала²¹, Харахла (рум. харахлев – шукати)²². Село поділяли на квартали, які мали по дві назви: Анадольський квартал або Харахла (від центру села і до південно-західної околиці) . Південно-східна частина мала назву Чимрекський квартал або П'ятах, Чумрек, Джемрек (від центру і до південно-східної околиці). Назва Джемрек пов'язана з найменуванням кримського села, звідки прибули переселенці. Ця частина села найбільш давня, і деякий час своє село жителі називали Джемрек²³. Район Піратку (від центру до північної околиці, де був радгосп ім. Володарського) до 1930-х рр. був дуже популярним. На території Піратку і Джап (рум., урум. – гора) проводилися у вихідні дні масові гуляння та перегони. Молодь також розважалась у місці Тугай, поряд із річкою Кальчик, де влаштовувалися змагання з плавання, та боротьби – куреш²⁴. Слід зазначити, що такі місця для розваг були в усіх селах. Наприклад, у с. Стила таке місце має назву – Кунанеіс (рум. < грец. κούνια – гойдалки), а у с. Улакли – Курочи хош (урум. – місце для розваг).

Більшість селищ мають також і свої етнічні назви околиць – качамах (урум. < тур. kaçatak – схованка), йага (урум. Ласпа – край): у с. Керменчик – Бержа (урум.), с. Чердакли – Камбу (рум. від грец. κάμπος – поле). У с. С. Керменчик на правому березі р. Мокрі Яли є квартал Бучіт (урум. бу < турец. bu – це, чіт – берег, околиця < тюрк. зіт – околиця, огорожа), де будувало свої хати негрецьке населення.

Дороги – йіз (урум. Бешево, Богатир), страта (урум., рум.) у грецьких населених пунктах також мають свої етнічні назви: дорога із с. Старобешево до м. Донецьк – Злут йол (урум.), Кашлагач страта, Керменчик страта, Шайтанка страта, Пручаник страта (рум.), Тайгани страта (рум. дорога із с. Сартана на Таганрог). На сьогодні росіяни та українці, які є мешканцями грецьких сіл, часто у спілкуванні використовують етнічні грецькі назви частин села та шляхів²⁵.

До початку ХХ ст. кожний сільський населений пункт мав усе необхідне для нормальної життєдіяльності його жителів. Наші дослідження грецьких поселень пояснюють, чому впродовж ніж століття греки вели досить замкнутий спосіб життя. Тобто, була створена зручна система як для вирішення матеріального забезпечення кожної сім'ї, так і для збереження

грецької етнічності загалом. У кожному грецькому селі була церква – кілсе (урум. Мангуш, Керменчик, Богатир, Улаклі), кільсе, клісе (урум. Маріуполь), т'ільсе, т'ісе (урум. Карань, С.Крим), екілісе, еклісе, кілсія (рум.), крамниці – тьт'ан (урум. В.Янісоль), тьк'ан (урум), тьт'ан (урум.), тутянь (рум. Урзуф, Ялта), тутян (рум. В.Янісоль < тюрк. dükkaп – крамниця), ткан (рум. М.Янісоль, Сартана, Чердакли), шинки – ічлен йєр (урум. С.Крим < тур. içtek – пити, yer – місце).

Ремісничі заклади, де працювали ремісники – зенейатчи (урум. < тур. zanaatçı – ремісник із металу) по кожні – конжї (урум.), чинбар, куркчу (урум. Комар) та ковалі – кувальсь (рум. Урзуф), сід'арась (рум. Ялта < грец. ο σιδεράς – коваль), кувалс, дємєрджіс (рум. М.Янісоль, Сартана), кувал (урум. Керменчик, Ласпа) були майже повсюдно. Особливо було розвинуте ковальство – демиржилик (урум.). Були поширені олійниці, цегельні заводи – тула соба (урум. тур. < tuğla, грец. < τούβλο < lat. tubulus – цегла, соба – піч), ковальські, гончарні, шкіряні майстерні, освітні та лікувальні заклади.

Добробут грецької родини був пов'язаний з гарним врожаєм зернових, тому млини були збудовані у багатьох грецьких селах²⁶. Млини були двох типів: вітряні – жельдермен (урум. Бешево, Ласпа, Комар), йельтермен, термен, дермен, дегирмен (урум. Бешево, Богатир, Карань), джелдермен (урум. Ласпа < тур. değirmen – млин), анимій мілар (рум. < грец. ο ανεμόμυλας – вітряний млин) і водяні су дермені (урум. Ласпа < тур. su – вода; değirmen – млин). Слід зазначити, що традиційно водяні млини були поширені на території Малої Азії з давніх часів²⁷. Перераховані явища підтверджують доводи інформаторів, що мешканці грецьких сіл вирішувати свої побутові проблеми, не виїжджаючи з рідного села²⁸.

Для повноцінної життєдіяльності мешканців у грецьких селах у другій половині ХІХ ст. почали відкриватися промислові та торговельні заклади. Ми маємо дані за 1885 – 1886 рр. по кожному селу, що підтверджують наявність вищевказаних закладів. Наприклад, у с. М. Янісоль їх нараховувалося 41: 10 – торговельних точок, 10 – кузень, 2 – олійниці, 9 – вітряних млинів і 9 – водяних млинів. У с. Урзуф функціонували 8 торговельних лавок і шинків, 4 кузні, 1 олійниця і 8 вітряних млинів. Найбільша кількість вітряних млинів була у с. Ялта – 18, у с. Карань були тільки водяні млини – 10. Всього ж у грецьких селах Маріупольського повіту налічувалося 133 торговельних заклади, 127 ковальських майстерень, 12 олійниць, 183 вітряних млинів і 163 водяних млина²⁹.

Ми навели ці дані, щоб підкреслити, що показники в сусідніх іноетнічних селах були значно нижчими. Це пов'язано з економічною та господарською незалежністю грецьких поселень, яка збереглася протягом століття. І лише наприкінці ХІХ ст. – поч. ХХ ст. грецькі поселенці почали досить активно включатися в загальні економічні процеси, що відбувалися в Росії під впливом загальнодержавних реформ. Так, у 1914 р. працювали парові млини в наступних селах: В. Каракуба, В. Янісоль, Ігнатівка, Керменчик, Константинополь, Мангуш, М.Янісоль, Сартана, Стила, Урзуф, Чермалик, Ялта.

Аналіз “Карти Маріупольського повіту Екатеринославської губернії” дає нам підстави зробити висновок, що у 1914 р. 3/4 парових млинів Маріупольського повіту знаходились виключно у грецьких селах³⁰, що також давало підстави для більш активного включення грецького населення до загальнодержавних соціально-економічних процесів.

Після встановлення радянської влади у грецьких селах спостерігався занепад промислів, які забезпечували необхідними предметами побуту й одягу сільських жителів, але практично в кожному селі працювали млини й кузні, у багатьох селах були олійниці. Виходячи з аналізу статистичних матеріалів (січень – лютий 1923 р.), ми можемо зазначити, що найбільш активно розвивалися наступні села: В. Янісоль (млинів – 9, кузень – 6), Б. Каракуба (млинів – 8, кузень – 6, олійниць – 2), Сартана (млинів – 14, маслоробень – 6, кузень – 2), Чермалик (млинів – 7, кузень – 5, олійниць – 5), С. Карань (млинів – 5, кузень – 4, олійниць – 3). Але в с. Улаклі був тільки один млин, а в с. Комар – одна олійниця та одна кузня³¹. Ці дані свідчать, що у першій половині ХХ ст. становище в грецьких селах залежало від впливу промисловості близько розташованих міст Маріуполь та Юзівка, а також наявності зручних шляхів сполучення.

Для грецьких селищ мала місце ще одна характерна риса – наявність чистого джерела. За результатами наших польових досліджень ми дійшли висновку, що біля кожного грецького села було джерело – чохрах, йилга, чємше (урум. Карань, Керменчик, С.Крим < тур. çeşme джерело), д'ешме (урум. Бешево), пигадь, згадь (рум. < грец. το πηγάδι – джерело) з цілющою водою – земзем суву (урум. Карань < тур. Zemzem suyu – смачна вода). Часто поряд із

джерелом висаджували святе дерево – тіміон ксілон (урум. Карань). Такі комплекси “джерела здоров’я” – Савлух чохрах (урум. Карань)³², або комплекси “джерело – каплиця” – Сали чохрах (урум. с. Ласпа) були глибоко шановані і довгий час мали сакральне значення. Мешканці с. Старобешево (урум. бешевли) до сьогодні пам’ятають про джерело – Савлух чохрах, яке відвідували жителі і інших грецьких сіл. Традиційними були для греків хресні ходи та відвідини джерел у дні релігійних свят із зав’язуванням різнокольорових стрічок на дереві (кожна стрічка означала прохання жителя села про одужання його або близької людини) та киданням у воду срібних монет. Часто біля джерела будувалась каплиця, де постійно горіла лампада хандиль, кандиль (урум., рум. < грец. то кантілі, тур. kandil – лампада). У даному випадку перепліталися елементи язичництва із християнськими обрядами.

Поряд із селами найчастіше існували джерела з доброю питною водою. Навколо с. Ласпа старі мешканці пам’ятають декілька таких джерел: Ефтимаган чохрах (урум. Джерело дяді Ефтима), Харчи чохрах (урум. Протилежне джерело)³³. Для жителів румейського села Урзуф до 1920-х рр. головне джерело знаходиться у західній частині населеного пункту поряд із маленькою капличкою³⁴. На околиці с. Стила було декілька таких джерел під загальною урумо-румейською назвою – Батьківські джерела – Баба пигадыя (урум. баба – батько). Популярними джерелами були у с. Староігнатівка – Капалах чохраги, с. Чердакли – Хартахай-та-пігавь – (рум. Джерело Хартахая), с. Бешево – Чавка бурун (урум. Бешево). У с. Сартана було джерело із гіркою водою – Пікро фантан (рум. < грец. тікрос – гіркий), у с. Старобешево було джерело із вируючою водою Хайнах чохрах, а у с. Новобешево – Горіхове джерело – Кьоз чохрах³⁵. Традиційно цілющі джерела розповсюджені із античних часів у багатьох народів Середземномор’я, зокрема, на території Малої Азії – “Джерела здоров’я” (тур. sağlık suları) та Криму.

Із часів переселення до Приазов’я у грецьких населених пунктах на вулицях та у дворах були колодязі – кую (урум. Гнатівка), хую (рум. Сартана, Чердакли; урум. С.Крим, Карань), пігавь (рум. Урзуф, Ялта), а також громадські колодязі, які утримувала державна влада. Наприклад, у с. В. Янісоль із кінця ХІХ ст. і до 1960-х рр. був великий громадський колодязь Фонтал із двома самостійними підйомниками води для діжок і цеберок. Колодязь був відомий у всій окрузі, бо вода з нього відрізнялася особливими властивостями³⁶.

Назви колодязів пов’язані з їхніми особливостями (вода, вигляд), але найчастіше головну роль у назві відігравали антропоніми, як правило, ім’я господаря, на землі якого і був побудований колодязь: у с. Чермалик – Кацка-ту-пігад (рум.), недалеко від с. Стила – криниця Юргач пегавь (рум.), у с. Ялта – Маламизь хую (рум.), Уразбей хую (рум.), у с. Старобешево – Мамай чохрах (урум.), у с. Чермалик – Ослан-ту-пігавь (рум.), у с. В.Янісолі – Пресняк хую (рум.); у с. Сартана – Сарбан хую (рум.), у с. Карань – Осрах хую (урум. осрах – неприємний запах). На території с. М. Янісоль було багато криниць, кожна із яких названа ім’ям господаря, на землі якого були розташовані джерела, наприклад, Джарти ту пігад (рум. Джарти – прізвище)³⁷. А у с. Гончариха був колодязь під назвою “Криниця півня” – Лухтура ту пігад (рум.). Ця назва пов’язана із подією: “...коли рили колодязь, знайшли шар в’язкої різнокольорової глини, із якої місцеві жителі стали виготовляти дитячі іграшки – півники-свистки”³⁸. Й до нині у більшості грецьких сіл колодязі мають господарське значення.

Аналіз фактичного матеріалу і термінології свідчить, що матеріальна культура маріупольських греків є результатом складного синтезу, що склався внаслідок багатовікової культурної взаємодії і взаємовпливу балканських, малоазійських та кримських народів. З іншого боку, після міграції в Приазов’я, уруми та румеї протягом більш двохсот років вбирали у свій побут елементи традиційної культури слов’янських народів, які проживають поруч.

В цілому треба зазначити, що у матеріальній культурі греків Приазов’я спостерігаються наступні трансформаційні зміни: в кінці ХVІІІ – на початку ХХ ст. фіксується збереженість традиційного поселення, а з початку ХХ ст. внаслідок міжкультурних контактів та міжетнічних шлюбів, передусім з російським та українським населенням регіону, відбувається втрата окремих елементів поселення. На сьогоднішній день у грецьких поселеннях превалюють українські і російські елементи. Це виявляється у термінології, плануванні, інтер’єрі.

¹ Будина О.Р. Развитие жилища в этнически смешанной среде (По материалам греков Донец. обл. УССР) // Культурно-бытовые процессы на Юге Украины. – М., 1979. – С. 92 – 125; Жилище болгар, греков, албанцев // Материальная культура компактных этнических групп на Украине: Жилище. – М., 1979. – С. 92 – 150.

- ² Інститут рукописів. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського (далі – ІР НБУВ). – Ф.Х. – Спр.11725. – Арк.9. Пиневич П. Историко-этнографический очерк населения Мариупольского округа .
- ³ Мариупольський краєзнавчий музей (далі МКМ). – Фонди. – Спр. 3354. Карта, представляющая часть Азовской губернии Мариупольского уезда земли, которая определяется вышедшими из Крыма греками. 2 октября 1779 г.
- ⁴ МКМ. – Фонди. – № 929 – Н. Краєвид с. Стара Карань Каранського району. 1936 р.; – № 963 – Н. Панорама вулички навколо скель у с. В. Каракуба; – № 928 Н. Краєвид с. Старий Крим. 1937 р.; – № 1220 Н. Краєвид с. В. Каракуба.
- ⁵ Зап. автором у 2001 р. від Д.Ф.Сарбаш (1926 р.н.) у с. Малоянісоль // Архів МДГУ. – Ф.1. – Спр. 06–3. – Арк. 432..
- ⁶ Статистико-экономические таблицы по Екатеринославской губернии. Мариупольский уезд. – Вып. 2. – Екатеринослав, 1887. – С. 246 – 289.
- ⁷ Душка В. Село над Кальмиусом. – Донецк, 2005. – С.8.
- ⁸ Архів Мариупольського державного університету (далі – МДГУ). – Ф.1. – Спр.06–3. – Арк.356, 476.
- ⁹ Зап. автором у 2000 р. від С.К. Темір (1918 р.н.) у с. Старомлинівка // Там само. – Арк. 872.
- ¹⁰ Державний архів Автономної республіки Крим (далі – ДААРК). – Ф.535 (Попопы. Документи личного происхождения) . – Оп.1. – Спр. 2557. – Арк. 1 – 21.
- ¹¹ Дубровин Н. Присоединение Крыма к России: Рескрипты, письма, реляции и донесения. – СПб, 1886. – Т. 2. – С. 711 – 713.
- ¹² Зап. автором у 1996 р. від Н. А. Хорош (1929 р.н.) у с.В. Янісоль // Архів МДГУ. – Ф.1. – Спр.06–3. – Арк. 367.
- ¹³ Колехтібіотіс. – 1934. – №104 (348). – 30 воєвр. – Σ.4.
- ¹⁴ Бабенко В.А. Этнографический очерк народного быта Екатеринославского края. –Екатеринослав, 1905. – С.9.
- ¹⁵ Архів МДГУ. – Ф.1. – Спр.06–3. – Арк. 445, 678 – 681.
- ¹⁶ Там само. – Арк. 981.
- ¹⁷ ДААРК. – Ф.535 – Оп.1. – Спр.2557. – Арк. 1–22.
- ¹⁸ Список населенных пунктов по сведениям 1859 года. Екатеринославская губерния с Таганрогским градоначальством. – Т XIII. – СПб., 1863. – С.126.
- ¹⁹ Зап. автором у 2005 р. від С.І. Кудокоцева (1918 р.н.) у с. Урзуф // Архів МДГУ. – Ф.1. – Спр.06–3. – Арк. 1228.
- ²⁰ Зап. автором у 2005 р. від А.К. Аврамова (Голова сільради) у с. Урзуф // Там само. – Арк. 1134.
- ²¹ Григорович В. Записка антиквара о поездке его на Калку и Калмиус, в Корсунскую землю и на южные побережья Днестра и Турунчука. – Одесса, 1874. – С. 6.
- ²² Зап. автором у 2000 р. від С.К. Темір (1918 р.н.) у с. Старомлинівка // Архів МДГУ. – Ф.1. – Спр.06–3. – Арк. 654.
- ²³ Зап. автором у 2001 р. від Д.Ф.Сарбаш (1926 р.н.) у с. Малоянісоль // Там само. – Арк.802.
- ²⁴ Зап. автором у 2003 р. від М.Г. Кумуржи (1930 р.н.) у с. Малоянісоль // Там само. – Арк. 976.
- ²⁵ Зап. автором у 2003 р. від С.І. Кудокоцева у с. Урзуф // Там само. – Арк.1183.
- ²⁶ МКМ. – Фонди. – № 1226, 1227, 1228 Н. Млин-вітряк . 1931 р.
- ²⁷ Türkler / Ađitör Н.С.Güzel, К.Çiçek, S.Koca. – Cilt.10. – Ankara, 2002. – S.777–778.
- ²⁸ Зап. автором у 1996 р. від Н.А. Хорош (1929 р.н.) у с. В. Новоселка // Архів МДГУ. – Ф.1. – Спр.06 – 3. – Арк. 529.
- ²⁹ Статистико-экономические таблицы по Екатеринославской губернии. Мариупольский уезд. – С. 257, 272, 288.
- ³⁰ Карта Мариупольского уезда Екатеринославской губернии. Сост. А.В. Науменко. – Екатеринослав, 1914.
- ³¹ Итоги сплошной подворной переписи Донецкой губернии. – Т.6. – К., 1924. – С. 81, 87, 197, 201, 213.
- ³² Зап. автором у 2004 р. від Л.Н.Хайтулова (1955р.н.) у с.Гранітне // Архів МДГУ. – Ф.1. – Спр.06–3. – Арк.535.
- ³³ Душка В. Село над Кальмиусом. – С.11.
- ³⁴ Зап. автором у 2005 р. від С.І. Кудокоцева (1918 р.н.) у с. Урзуф // Архів МДГУ. – Ф.1. – Спр.06–3. – Арк. 1946.
- ³⁵ Зап. автором у 2000 р. від С.К. Темір (1918 р.н.) у с. Старомлинівка // Там само. – Арк. 321.
- ³⁶ Зап. автором у 1996 р. від М.О. Хорош (1929 р.н.) у с. В. Янісоль // Там само. – Арк. 530.
- ³⁷ Зап. автором у 2002 р. від А.Н. Негрей (1905 р.н.) у с. Малоянісоль // Там само. – Арк. 592.
- ³⁸ Отин Е.С. Топонимия Приазовских греков. – Донецк, 2000. – С. 84.

В статтє, в основу которої положені полевїє етнографіческїє матеріалї автора, сдєлан анализ особностєй грєчєскїх населєннїх пунктєв. При этом широко ісползуєтєся термінологія грєков-єллінофонєв (румєєв) і грєков-тюркофонєв (урумєв).

Ключевые слова: *румєи, урумы, грєки Приазовья, поселєния, єллінофонї, тюркофонї.*

The article describes the national peculiarities in Greek settlements (the language situation in Greek regions). The author used the terminology of greek-ellinifons and greek-turkofons. The ethnographic materials of the author are the base of this research.

Key words: *greeks-ellinifons, greeks-turkofons, Greeks of Azov region, settlements.*